

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย “เครือข่ายการวิจารณ์ :
การวิจัยและพัฒนา” (โครงการ 5 ระยะ 2)

โดย รื่นฤทัย สัจจพันธ์ และคณะ

มีนาคม 2560

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย “เครือข่ายการวิจารณ์ : การวิจัยและพัฒนา” (ช่วงที่ 2)

คณะทำงาน

ศ. ดร. รุ่งฤทัย สัจจพันธุ์
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. เจตนา นาควัชระ
ดร. ศุภชัย อารีรุ่งเรือง
อาจารย์อัญธิการ์ คุณะวัฒนกุล
ผศ. ภัทรรา โต้ะบุรินทร์
คุณมรธา ปริญญาจารย์
อาจารย์สิทธิรินทร์ สนิทชน
คุณไอยเรศ บุญฤทธิ์
คุณอัญชลิ ชัยวรพร
คุณอรพินท์ คำสอน
คุณกรรณิการ์ ถนอมปัญญารักษ์
คุณสุณิสสา เจริญนา

สังกัด

มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยศิลปากร
นักวิจัยอิสระ
มหาวิทยาลัยศิลปากร
นักศึกษาปริญญาเอก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นักวิจัยอิสระ
นักวิจัยอิสระ
นักวิจัยอิสระ
นักวิจัยอิสระ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทคัดย่อ

Abstract

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทสังเคราะห์การวิจัย	1
รายงานการวิจัยสาขาวรรณศิลป์	29
รายงานการวิจัยสาขาทัศนศิลป์	339
รายงานวิจัยสาขาศิลปะการแสดง	361
รายงานวิจัยสาขาภาพยนตร์	425
รายงานวิจัยสาขาสังกัดศิลป์	543

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG59H0003

ชื่อโครงการ “เครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ : การวิจัยและพัฒนา”

ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย ศ. ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์

ที่อยู่ ruenruthai@gmail.com

ระยะเวลาทำวิจัย 18 เดือน (1 ตุลาคม 2558 – 31 มีนาคม 2560)

โครงการวิจัย “เครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ : การวิจัยและพัฒนา” มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1. ค้นหา ประมวล และวิเคราะห์เครือข่าย (compendium of networks) นักวิจารณ์และผู้สนใจการวิจารณ์ศิลปะ ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และสถาบันในประเทศไทย เพิ่มเติมจากการวิจัยในระยะแรก 2. เชื่อมโยงและชี้ให้เห็นศักยภาพของเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ 3. พัฒนาศักยภาพของเครือข่ายกับกิจกรรมวิจารณ์ศิลปะที่ดำเนินอยู่แล้วในสังคม ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค 4. แสวงหาข้อสรุปรวมในเชิงแนวคิด หลักการ และ/หรือ หลักวิชา ที่ว่าด้วยการสร้างและการดำเนินงานในรูปของเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ 5. เผยแพร่องค์ความรู้ด้านการวิจารณ์ ทั้งในรูปแบบบทความทางวิชาการและบทวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์และการวิจารณ์ในสื่ออินเทอร์เน็ต

ในด้านระเบียบวิธีวิจัย นอกจากการค้นคว้าเอกสารแล้ว นักวิจัยใช้การสัมภาษณ์ การจัดกิจกรรมและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

ผลของการวิจัย สรุปได้ดังนี้ 1. ได้ข้อมูลอันเป็นระบบว่าด้วยเครือข่ายผู้สร้างสรรค์งาน นักวิชาการ และผู้เสพงานศิลปะ ทั้งในโลกจริงและโลกเสมือน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและสร้างความรู้ด้านการวิจารณ์ในประเทศไทย 2. สรุปองค์ความรู้ที่ว่าด้วยวิธีการสร้าง แนวคิด และการจัดการเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ และ/หรือเครือข่ายศิลปะ ที่สามารถนำไปดัดแปลงสู่การวิจัยในเรื่องเครือข่ายอื่นๆ ต่อไป 3. เสริมสร้างศักยภาพการวิจารณ์งานศิลปะแขนงต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างสังคมแห่งภูมิปัญญาต่อไป 4. จัดพิมพ์หนังสือผลงานวิชาการด้านการวิจารณ์ศิลปะที่มีประโยชน์ต่อวงการศึกษ จำนวน ๔ เล่ม 5. โครงการวิจัยเป็นเครือข่ายหนึ่งซึ่งพร้อมประสานงานและให้ความร่วมมือกับเครือข่ายศิลปะและเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะทุกสาขา ทุกรูปแบบ ทุกพื้นที่

คำสำคัญ เครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ วิจัยและพัฒนา วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร สังคีตศิลป์ ภาพยนตร์

Abstract

Project Code : RDG59H0003 RDG59H0003

Project Title : Art Criticism Networks : Research and Development

Project Leader : Prof.Dr. Ruenruthai Sujjapun

E-mail Address : ruenruthai@gmail.com

Project Duration : 18 months (1 October 2015 – 31 March 2017)

This research project, “Art Criticism Networks : Research and Development”, aims to

1. Explore, collect and analyze the art criticism networks in person, groups and organization
2. Connect and reveal the potential of the art criticism networks.
3. Develop the art criticism networks in Bangkok and up countries with the activities of art criticism.
4. Find the conclusion of the “Model” of the art criticism network. and
5. Publish the body of knowledge of the art criticism in the print media as well as the internet.

The research methodologies include content analysis from both local and international sources, interviews, and the conduct of, and participation in, related activities.

The results of the study are

1. The systematic information about the art criticism networks of the artists, the audiences and the scholars in the real world and the visual world which are advantages to develop and create the knowledge of art criticism in Thailand.
2. The conclusion of the “model” of the art criticism network composing with the creation, the philosophy of thought and the management which can be used for researching the other networks.
3. The potential of art criticism which can be strengthen the wisdom society of Thailand in the near future.
4. The publication of four books which are useful to the academic circles as well as the publics.
5. The research project is one of the art criticism networks which can co-operate with every art criticism networks in every field of arts, every forms of networks and in every space.

Keyword: art criticism network, research and development, literature, visual arts, theatre, Thai classical music, cinema

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัย “เครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ : การวิจัยและพัฒนา” เป็นโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัย (สกว.) เป็นโครงการที่ 5 ในการศึกษาเครือข่ายการวิจารณ์ 5 สาขา ได้แก่ วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร สังคีตศิลป์ และภาพยนตร์ โดยแบ่งระยะเวลาการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงระยะแรกตั้งแต่วันที่ 18 กันยายน 2557 - 17 กันยายน 2558 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 12 เดือน ซึ่งมุ่งรวบรวมเครือข่ายศิลปะและเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และในโลกจริงและโลกเสมือนจริง เพื่อจัดทำแผนที่เครือข่าย ส่วนโครงการวิจัยระยะที่สอง ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2558 - 31 มีนาคม 2560 กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. ค้นหา ประมวล และวิเคราะห์เครือข่าย (compendium of networks) นักวิจารณ์และผู้สนใจการวิจารณ์ศิลปะ ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และสถาบันในประเทศไทย เพิ่มเติมจากการวิจัยในระยะแรก
2. เชื่อมโยงและชี้ให้เห็นศักยภาพของเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ
3. พัฒนาศักยภาพของเครือข่ายกับกิจกรรมวิจารณ์ศิลปะที่ดำเนินอยู่แล้วในสังคม ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค
4. แสวงหาข้อสรุปรวมในเชิงแนวคิด หลักการ และ/หรือ หลักวิชา ที่ว่าด้วยการสร้างและการดำเนินงานในรูปของเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ
5. เผยแพร่องค์ความรู้ด้านการวิจารณ์ ทั้งในรูปบทความทางวิชาการและบทวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์และการวิจารณ์ในสื่ออินเทอร์เน็ต

การดำเนินงานของโครงการวิจัยมีหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการสำรวจแหล่งข้อมูลและการสร้างงานศิลปะและการวิจารณ์ ทั้งที่เป็นแหล่งข้อมูลลายลักษณ์ แหล่งข้อมูลบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และแหล่งข้อมูลลักษณะอื่น โครงการวิจัยทำบทบาทเป็นเครือข่ายหนึ่ง ซึ่งประสานงานและสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายวิจารณ์ศิลปะอื่น ๆ ทั้งเครือข่ายบุคคล กลุ่มบุคคล สถาบันการศึกษาและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งในภูมิภาคและส่วนกลาง ทั้งในโลกจริงและโลกอินเทอร์เน็ต มีการเข้าร่วมกิจกรรมในลักษณะต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการวิจารณ์งานศิลปะหรือการแสดงทัศนะเชิงวิจารณ์ มีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของการวิจารณ์ เช่น การอบรมการวิจารณ์ภาพยนตร์ และการอบรมการวิจารณ์ทัศนศิลป์ มีการสัมภาษณ์ผู้รู้ในวงการและผู้สนใจ การจัดกลุ่มเสวนาทางวิชาการ และการประชุมสัมมนา นอกจากนี้โครงการวิจัยได้เผยแพร่กิจกรรมและองค์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจารณ์ โดยเน้นการใช้สื่อสิ่งพิมพ์และ

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีผู้ติดตามผลงานอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางเฟซบุ๊กซึ่งมีผลตอบรับอย่างรวดเร็วและจำนวนมาก

จากการสำรวจเครือข่ายทั่วประเทศ เครือข่ายแต่ละแห่งอาจมีบทบาทไม่เท่ากัน แต่สามารถสรุปบทบาทของเครือข่ายได้ว่า มีบทบาทการสร้างและพัฒนาบทวิจารณ์งานศิลปะ เปิดพื้นที่ให้นักวิจารณ์หน้าใหม่ ส่งเสริมศิลปินและงานศิลปะ ตลอดจนพัฒนาผู้รับงานศิลปะ สร้างฐานข้อมูลและเผยแพร่องค์ความรู้ สร้างบรรยากาศและสร้างวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์

นักวิจัยแต่ละสาขาพบ “เครือข่ายต้นแบบ” ที่มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจสรุปองค์ประกอบของ “เครือข่ายต้นแบบ” ได้ว่าต้องมีบุคลากรที่เป็นผู้นำ มีพื้นที่การดำเนินงานซึ่งอาจเป็นพื้นที่โลกจริงหรือโลกเสมือน มีการจัดกิจกรรมต่อเนื่อง ยิ่งกิจกรรมมีลักษณะข้ามชาติ ข้ามศาสตร์ ข้ามศิลป์ ข้ามภูมิภาค ข้ามวัฒนธรรม ก็ยิ่งได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไปในวงกว้าง นอกจากนี้ มีทุนดำเนินการและมีนโยบายเพื่อสังคมส่วนรวม และสามารถใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์และประสานงาน ทำให้มีผู้รับข่าวสารได้สะดวกและเข้าร่วมกิจกรรมได้จำนวนมาก

ในฐานะที่โครงการวิจัยทำหน้าที่ทั้งวิจัยและพัฒนาไปพร้อมกัน โครงการวิจัยจึงจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายต่าง ๆ เช่น การจัดอบรมการเขียนบทวิจารณ์ การเสวนา การสัมมนา การเข้าร่วมเป็นกรรมการตัดสินการประกวดงานศิลปะ การเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เรื่องการวิจารณ์ให้สถาบันการศึกษา และเครือข่ายงานศิลปะต่างๆ การจัดทำทะเบียนข้อมูล การจัดทำฐานข้อมูล การเผยแพร่องค์ความรู้ทางอินเทอร์เน็ต การเชื่อมโยงโลกอินเทอร์เน็ตกับโลกจริง การเผยแพร่บทความวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์และเฟซบุ๊ก การจัดพิมพ์หนังสือวิชาการทางด้านการวิจารณ์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้แก่สาธารณะและเป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา จำนวน ๔ เล่ม นอกจากนี้ นักวิจัยสาขาภาพยนตร์ยังผลิตหนังสือวิชาการด้านการวิจารณ์ภาพยนตร์ซึ่งเป็นสาขาที่ยังขาดแคลนตำราหรือเอกสารวิชาการในด้านนี้อย่างมาก

องค์ความรู้จากการวิจัยการวิจารณ์ตั้งแต่โครงการแรกมาจนถึงโครงการนี้ชี้ให้เห็นว่า**การวิจารณ์ศิลปะมิได้สูญหายไป** แต่ยังคงกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมร่วมสมัย ทั้งการวิจารณ์ในรูปแบบลายลักษณ์ มุขปาฐะ และรวมถึงการวิจารณ์ที่ผสมทั้งลายลักษณ์และมุขปาฐะเข้าด้วยกันในพื้นที่ใหม่ คือ พื้นที่อินเทอร์เน็ต ซึ่งมีปริมาณมากขึ้นและสร้างความตื่นตัวในการวิจารณ์ให้เพิ่มมากขึ้น แม้ผู้เขียนบทวิจารณ์จะไม่ใช้สำนวนภาษาไทยมาตรฐาน และไม่ได้อ้างอิงวิชาการ แต่พื้นที่ในอินเทอร์เน็ตแสดงให้เห็นว่าเวทีของการวิจารณ์ศิลปะเป็นของผู้รับที่เป็น “ผู้รักสมัครเล่น” ที่เอาจริงเอาจัง ผู้เขียนวิจารณ์เป็นผู้มาจากวงการต่าง ๆ ทำให้มีมุมมองหลากหลาย และจำนวนของผู้ติดตามอ่านบทวิจารณ์ในอินเทอร์เน็ตสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของผู้รับงานศิลปะด้วย

นอกจากนี้ ข้อค้นพบจากการวิจัยโครงการนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ไม่ว่าเครื่องมือเทคโนโลยีการสื่อสารจะเจริญก้าวหน้าไปเพียงใด พฤติกรรมของ **“มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์”** ยังเป็นหนทางที่ทรงประสิทธิภาพในการสร้างความเข้าใจอันดี สร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย และกระตุ้นให้เกิดการแสดงทัศนะวิจารณ์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การศึกษาเป็นตัวจักรสำคัญในการส่งเสริมการวิจารณ์ ทั้งการจัดวิชาการวิจารณ์ในหลักสูตรการ

สอนศิลปะทุกสาขา การบูรณาการการวิจารณ์เข้ากับการเรียนการสอนศิลปะทุกวิชา การแทรกความรู้เรื่อง การวิจารณ์ในการประกวด การแข่งขัน การประชัน เพื่อสร้างวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ในสังคมไทย นอกจากนี้ การถ่ายทอดความรู้เรื่องการวิจารณ์แก่สาธารณชน ดังที่เครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะหลายแห่งทั้งใน โลกจริงและโลกเสมือนจริงดำเนินการอยู่ นับว่าเป็นการให้การศึกษาสำหรับประชาชน และเครือข่ายการ วิจารณ์ศิลปะได้ทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาศิลปิน งานศิลปะ และผู้รับงานศิลปะไปพร้อมกัน
